

**ŁUKASZ WIRKUS, *STRES W PRACY KURATORA SĄDOWEGO. STUDIUM TEORETYCZNO-EMPIRYCZNE*,
WYDAWNICTWO IMPULS, KRAKÓW 2015, SS. 225,
(RECENZJA KSIĄŻKI)**

Kuratorzy sądowi wykonują pracę specyficzną, wielowymiarową w zakresie pełnionych ról. Realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym związanym z wykonywaniem orzeczeń sądu¹. Zapis w ustawie i zakres obowiązków, wydawałoby się, jak każdy inny, jednakże co w praktyce kryje się w tych stwierdzeniach?

Kuratorzy sądowi w sprawach karnych prowadzą m.in. dozory przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności, przy warunkowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego, organizują i kontrolują kary ograniczenia wolności, sprawy skazanych w Systemie Dozoru Elektronicznego, udzielają pomocy z funduszu pomocy pokrzywdzonym i pomocy postpenitencjarnej, uczestniczą w posiedzeniach sądu, składają wnioski do sądu modyfikujące postępowanie wykonawcze, przeprowadzają wywiady środowiskowe w sprawach osób oskarżonych o zbrodnie, wobec młodocianych oskarżonych przed 21 rokiem życia o dokonanie umyślnych występów przeciwko życiu oraz szeregu innych spraw w toku postępowania wykonawczego, biorą udział w grupach roboczych zespołów interdyscyplinarnych ds. zapobiegania przemocy w rodzinie itd.

W sprawach rodzinnych i nieletnich natomiast do obowiązków kuratorów sądowych należy m.in. prowadzenie nadzorów nad nieletnimi zdemoralizowanymi i sprawcami czynów karalnych, nad sposobem wykonywania władzy rodzicielskiej, nad sposobem leczenia odwykowego, udział w kontaktach rodzica z małoletnim, przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej, prowadzenie ośrodków kuratorskich dla nieletnich, udział w grupach roboczych zespołów interdyscyplinarnych ds. zapobiegania przemocy w rodzinie, a także przeprowadzanie wywiadów środowiskowych na okoliczność ustalenia sytuacji nieletnich, małoletnich w sprawach o ograniczenie, zawieszenie, czy pozbawienie władzy rodzicielskiej itd.

---

¹ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. Nr 98, poz. 1071, z późn. zm.).

Gdy zwrócić uwagę na wymienione (nie wszystkie) zadania kuratorów, nasuwa się spostrzeżenie, iż kuratorzy występują w wielu rolach społecznych. Wobec tych samych osób podopiecznych pełnią rolę diagnostów, sprawozdawców, profilaktyków, „pomagaczy”, ale także kontrolerów, a nierzadko też terapeutów, czy swoistych spowiedników. Ten szeroki zakres obowiązków jest wykonywany w znakomitej większości sytuacji w miejscach zamieszkania, pobytu podopiecznych sądu, którzy są autorami negatywnych zdarzeń społecznych. Kuratorzy stają zatem na styku wymiaru sprawiedliwości i szeroko rozumianego społeczeństwa, w tym przede wszystkim osób znajdujących się na wąskim jego marginesie społecznym i prawnym. Z wykonywaniem tych zadań wiąże się wysoki poziom odpowiedzialności symbolicznej, prawnej, moralnej, społecznej, a także poczucie osobistej (wspól)odpowiedzialności za drugiego człowieka, co niewątpliwie jest dużym bagażem stresu.

Wiedza na temat stresu w zawodzie wymagającym tak wysokiej odpowiedzialności osobistej wydaje się równie istotna, jak sprawa metodyki wykonywania poszczególnych zadań. Zagadnienie stresu w pracy kuratorów sądowych nie było jednakże dotąd przedmiotem poważniejszych analiz, nie stanowiło także przedmiotu dogłębnych badań naukowych. Monografia Łukasza Wirkusa jest zatem dziełem pionierskim, pierwszą publikacją zwartą w Polsce traktującą szeroko i niezwykle kompetentnie o fenomenie stresu zawodowego i jego specyfiki w tej grupie zawodowej.

Recenzowana monografia zawiera dwie zasadnicze części. Pierwsza, składająca się z trzech rozdziałów, traktuje o działalności kuratorów sądowych oraz teoretycznych koncepcjach stresu zawodowego. Druga z kolei (dwa rozdziały) stanowi ekspozycję wyników ogólnopolskich badań dotyczących źródeł stresu zawodowego i jego konsekwencji wśród kuratorów sądowych.

W pierwszej części Autor przytacza rudymenty polskiego systemu kurateli sądowej i przedstawia obecny stan organizacji służby kuratorskiej oraz wykonywanych przez nią zadań. Łukasz Wirkus sięga do źródeł historycznych i bieżących w prawodawstwie oraz w piśmiennictwie, wskazując jednocześnie meandry, bardzo ciekawe, kształtowania się aktualnego modelu Kuratorskiej Służby Sądowej. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt wskazania przez Autora nazwisk konkretnych osób, które przyczyniły się merytorycznie w procesie tworzenia służby kuratorskiej, co z pewnością wymagało dużej pieczołowitości w kwerendzie publikacji (s. 21-30). Jest to wyraz nie tylko pamięci, ale przede wszystkim szacunku Autora wobec nie tylko dzieła (ustaw, rozwiązań organizacyjnych, założeń teoretycznych), lecz także jego twórców,

W drugim rozdziale Autor, w sposób zaskakujący, porusza bardzo ważne i marginalizowane dotąd, przestrzenie tożsamości zawodowej kuratorów sądowych. Odwołując się do koncepcji tożsamości Castells'a (s. 39), Kwiatkowskiej, Giddens'a (s. 40), Baumana, Brzezińskiej, Mikulskiej (s. 41), Kieszkowskiej, Konopczyńskiego (s. 42), Węglińskiego, Utrat-Mileckiego (s. 43) oraz przyta-

czając rekomendację Rady Europy (s. 42-43), wskazuje na korelacje kreowania wizerunku kuratorów w relacji ze społeczeństwem i mediami postulując jednocześnie zasadność zmiany zasady odsyłania mediów do rzecznika prasowego sądu, która *nie służy budowaniu wizerunku służby* (kuratorskiej), *a raczej wskazuje na jej deficyty organizacyjne w sferze zarządzania* (s. 47). Następnie Autor, odwołując się do wyników badań opinii publicznej odnoszących się m.in. do poziomu zaufania do wymiaru sprawiedliwości, oceny przebiegu postępowania wykonawczego prowadzonego przez kuratorów w opinii zarówno skazanych, jak i samych kuratorów (s. 49), przedstawia konkluzje dotyczące oczekiwań społeczeństwa wobec sądownictwa, postrzegania sposobu działania poszczególnych obszarów i ewentualne sfery potencjalnych korekt w tym zakresie polityki informacyjnej i organizacyjnej Kuratorskiej Służby Sądowej. Autor poruszył także zagadnienia odnoszące się do zawodu zaufana publicznego zakotwiczone zarówno z literaturze fachowej, jak i oparte na licznych orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego podkreślając tę sferę w wykonywaniu zawodu kuratorskiego.

Łukasz Wirkus dotknął także bardzo wrażliwej przestrzeni odnoszącej się do zarządzania (kierowania) kuratorami sądowymi, będącej *niezmiernie ważnym zakresem działalności organizacyjnej, który istotnie wpływa również na jakość środowiska pracy* (s. 60). Autor dokonał transpozycji koncepcji Szatur – Jaworskiej wzajemnie warunkujących się podsystemów, wskazując na pięć elementów organizacji zespołu kuratorskiej służby sądowej, uwypuklając najczęściej spotykane nieprawidłowości na poziomach zarządzania, strategii, psychospołecznym, struktury oraz technologii (s. 61-62). Następnie prezentuje typologię ról kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej w trzech kategoriach, a mianowicie: interpersonalnej, informacyjnej i decyzyjnej, co znakomicie porządkuje optykę postrzegania zadań kierownika zespołu kuratorskiego, a także pozwala przeanalizować formy optymalizacji działania wielu zespołów kuratorskiej służby sądowej.

Kolejnym elementem poddanym analizie teoretycznej jest sposób doboru kadr do zawodu kuratora sądowego. Autor podkreśla za Colarelli'm, że *zawody zaufania publicznego, związane z administracją publiczną stosują więcej technik standaryzowanych, co wpływa na przejrzystość systemu weryfikacji (...) a kształt procedury selekcyjnej wpływa też na obraz, jaki organizacja kreuje w oczach kandydatów i opinii publicznej* (s. 67). Przywołuje również tezę Jedynaka dotyczącą zasadności ustalenia jasnych i transparentnych reguł selekcji kandydatów do służby kuratorskiej, a także warunków jednolitego i wysokiego poziomu szkolenia przygotowującego się do zawodu (aplikacji), a także doskonalenia kadr (s. 68). W efekcie rozważań teoretycznych Autor opracował schemat procedury selekcyjnej w analizowanej grupie profesjonalnej postulując wdrożenie także narzędzi psychometrycznych obejmujących sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych, poziom kompetencji społecznych, kontrolę emocji, a już na etapie pracy zawodowej wdrożenie okresowego badania poziomu stresu zawodowego. Jest to propozycja rozwiązań nowatorskich, by nie powiedzieć rewolucyjnych. Biorąc pod uwagę z jednej

strony poziom obciążenia psychicznego kuratorów kontaktem bezpośrednim z wieloma osobami borykającymi się z licznymi, różnymi problemami natury prawnej, społecznej, psychicznej, zdrowotnej, a z drugiej strony poziom odpowiedzialności i działanie pod permanentną presją (braku) czasu (terminowość jest podstawowym elementem kontroli, a sprawozdania po prostu muszą zostać sporządzone i przedłożone na wskazany termin, bo od tego zależy bieg spraw sądowych), to sugestie Autora powinny co najmniej zostać poddane pod poważną dyskusję w służbie kuratorskiej.

Poza tymi tezami, Łukasz Wirkus uwrażliwia czytelnika na problemy komponenty osobowościowej w budowaniu efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych. Podkreśla również znaczenie po pierwsze znajomości, a po drugie konieczności rzeczywistego stosowania w działaniu wobec podopiecznych, ale także innych kuratorów kodeksu etyki zawodowej. Uzasadnia to szeroką kwerendą literatury, w tym także rekomendacjami Rady Europy (s. 82-91).

W kolejnym rozdziale Autor w sposób erudycyjny, sprawnie poruszając się w tezach literatury zarówno polskojęzycznej, jak i anglojęzycznej poddaje analizie przedmiot stresu zawodowego. Przedstawia organizacyjne jego źródła i korelaty wynikające z przeglądu badań psychologicznych, a także w sposób kompetentny eksponuje psychologiczne koncepcje stresu. Autor, prowadząc dyskusję naukową w aspekcie czynników stresogennych w środowisku pracy, wyłonił schemat układu zależności kuratora ze środowiskiem pracy, który ułatwia zrozumienie potencjalnych obszarów podnoszących ryzyko stresu zawodowego. Nie zabrakło tu nawet odniesień do rozporządzeń, czy poradnika Państwowej Inspekcji Pracy (s. 104-107). Opisuje także realne zagrożenia w pracy kuratorów sądowych oparte na opracowaniach statystycznych Krajowej Rady Kuratorów, a także na badaniach Holysta i Wojtery dotyczących bezpieczeństwa kuratorów sądowych i najczęściej spotykanych zdarzeń stresowych, w tym również doświadczania bezpośrednich ataków agresji fizycznej (s. 111-114).

Dopełnienie tej części monografii stanowi analiza teoretyczna konsekwencji stresu zawodowego w aspekcie zespołu wypalenia zawodowego wraz z jego organizacyjnymi wyznacznikami takimi jak przeciążenie pracą, brak kontroli na pracą, brak nagrody, brak wspólnoty, brak sprawiedliwości oraz konflikt wartości (s. 120-121). Autor przedstawia jednakże również przestrzeń profilaktyki wypalenia zawodowego w kontekście rozwiązań organizacyjnych oraz rolę osobistych zasobów w radzeniu sobie ze stresem.

Druga, empiryczna część książki, składa się z dwóch rozdziałów. Najpierw Autor wskazał założenia przyjęte w opracowaniu metodologicznym i realizacji badań naukowych. W sposób przejrzysty, syntetyczny dokonał charakterystyki grupy badanej (1000 zestawów rozesłanych, 602 zwrócone, do obliczeń po weryfikacji zakwalifikowano ostatecznie 390 kompletnie wypełnionych zestawów narzędzi badawczych) oraz zgodnie z przyjętymi w naukach społecznych normami przedstawił wykorzystane narzędzia badawcze, w tym Kwestionariusz

Stresu Kuratorów Sądowych własnego autorstwa. Przetastawil, uzasadniając jednocześnie, także formy dokonanych obliczeń statystycznych (s. 141-151).

Autor dokonał analizy empirycznej bardzo interesujących poznawczo, a zarazem niezwykle ważnych aplikacyjnie wyników badań struktury stresu zawodowego kuratorów sądowych (s. 153-176). Wyniki w zakresie m.in. natężenia poczucia stresu odczuwanego w aspektach zmiennych organizacyjnych i socjodemograficznych takich jak rodzaj wykonywanych orzeczeń, stopień służbowy, staż pracy, płeć, stan cywilny, wiek, wykształcenie, a nawet przekonania religijne eksponują szeroki obraz osób realizujących pracę (służbę) jako kurator sądowy. Na szczególną uwagę zasługuje w tej części monografii dyskusja wyników prowadzona przez Autora zarówno w kontekście innych doniesień naukowych (teoretycznych i empirycznych), jak i w ujęciu osobistego doświadczenia funkcjonowania w służbie kuratorskiej na co dzień.

Poza strukturą poczucia stresu, Łukasz Wirkus poddał analizie statystycznej również wpływ poszczególnych zmiennych na poziom poczucia stresu zawodowego, wskazując tym samym na najważniejsze czynniki ryzyka badanych zmiennych zależnych (poczucie ogólnego poziomu stresu zawodowego, poczucie dyssatisfakcji z pracy, zarządzanie kuratorami, obciążenia organizacyjne, współpraca z sądem, kontakty z podopiecznym).

Część badawczą kończą dwa podrozdziały odnoszące się do weryfikacji empirycznej wybranych problemów stanu zdrowia oraz zespołu wypalenia zawodowego kuratorów sądowych. Analizy te zostały dokonane w kontekście poziomu poczucia stresu zawodowego, jak i zmiennych socjodemograficznych i organizacyjnych (s. 176-193). Wyniki zasługują na wnikliwą analizę z uwagi na ważne konstatacje wyprowadzone na ich podstawie. Zostały bowiem udowodnione naukowo somatyczne i emocjonalne negatywne następstwa stresu zawodowego wśród kuratorów sądowych, a także związki wyczerpania emocjonalnego, depersonalizacji, obniżenia poczucia dokonania osobistych i całkowitego wypalenia na poziom zaangażowania w wykonywaną pracę.

Wyniki z pewnością stanowią solidne podwaliny pod dyskusję w wymiarze sprawiedliwości, środowisku kuratorskim oraz wśród ludzi nauki zajmujących się badaną tematyką na temat samego zjawiska stresu zawodowego kuratorów sądowych, a także jego profilaktyki oraz organizacji pracy kuratorów. Autor w podsumowaniu publikacji dostrzega możliwość i zasadność wdrożenia kilku rozwiązań systemowych (s. 199-200), które można ująć w kategorii legislacyjne, organizacyjne (na kilku poziomach), psychotechniczne oraz tożsamościowe.

Recenzowana monografia z pełnym przekonaniem jest godna polecenia szerokiemu gronu czytelników, a w szczególności wszystkim kuratorom sądowym (zawodowym i społecznym), a także sędziom, osobom zarządzającym sądownictwem oraz pracownikom naukowym i studentom nauk społecznych i prawnych. Monografia *Stres w pracy kuratora sądowego. Studium teoretyczno-empiryczne*, to oryginalne, rzetelne dzieło o solidnych podstawach teoretycznych, empi-

rycznych oraz o wysokich walorach aplikacyjnych. Lektura książki przedstawia nieodkrywany dotąd w publikacjach naukowych wielowymiarowy obraz pracy kuratorów sądowych (dotyczący nie tylko zakresu zadań), ale także wskazujący na ważne czynniki ludzkie w ich realizacji (przeżywaniu) oraz organizacyjne w ich delegowaniu wraz z konsekwencjami.

Paweł Kozłowski

**A REVIEW OF THE BOOK “PROBATION OFFICERS’ STRESS
AT WORK. A THEORETICAL AND EMPIRICAL STUDY”
BY ŁUKASZ WIRKUS
IMPULS PUBLISHING HOUSE, KRAKÓW 2015**

Abstract

The book touches on occupational stress issues among probation officers in Poland. It includes two basic parts: theoretical and empirical one. The first part is composed of three chapters and concerns the activity of probation officers as well as the theoretical concepts of occupational stress. The second one presents in two chapters the results of nationwide research on the sources of occupational stress and its consequences among probation officers. The reviewed monograph can most certainly be recommended to the wide audience, especially to all probation officers (occupational and social ones), as well as to judges, research workers, students of legal and social sciences.